

تبیین مولفه های تاثیر گذار بر کاهش اسکان غیر رسمی ؛ (نمونه موردی : منطقه ۹ شهر شیراز)

قاسم مهدوی

لیسانس برق قدرت

¹ - Gh.mahdavi60@gmail.com

چکیده:

امروزه رشد شهرنشینی در کشورهای درحال توسعه، بیشتر از کشورهای توسعه یافته است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و به دنبال آن وقوع ۸ سال جنگ تحمیلی، تغییراتی در شرایط ساختاری کشور رخ داده است و همین امر سبب رشد بی رویه شهرها و به نوبه آن، رشد حاشیه نشینی شد. این پژوهش به بررسی و تحلیل علل شکل گیری اسکان غیر رسمی شهری؛ مطالعه موردی منطقه ۹ شهر شیراز می پردازد. یا این هدف که ضمن تبیین شاخص های اسکان غیر رسمی در این شهر از لحاظ اقتصادی، اجتماعی و کالبدی به مقایسه تطبیقی اسکان غیر رسمی منطقه ۹ شهر شیراز پرداخته است. روش تحقیق توصیفی- تحلیلی است، جامعه آماری ساکنین منطقه ۹ شهر شیراز می باشد. برای گردآوری اطلاعات مورد نیاز از روش کتابخانه ای، ابزار پرسشنامه بهره گرفته شده است. نوع نمونه گیری در این تحقیق تصادفی بوده است برای تجزیه و تحلیل و پردازش داده ها از نرم افزار Spss نسخه ۲۶ استفاده شده است. یافته های پژوهش نشان داد که: عوامل اقتصادی، اجتماعی- جمعیتی و توسعه و بهسازی کالبدی در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی در منطقه ۹ شهر شیراز موثر بوده است. قابل ذکر است که عوامل سیاسی- اداری و مدیریت شهری در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی در منطقه ۹ شهر شیراز تاثیر معناداری مشاهده نشد. بنابراین عوامل موثر در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی در منطقه ۹ شهر شیراز مهاجرت، بیکاری، کمبود درآمد، ارزانی زمین و مسکن و.... بوده است.

واژگان کلیدی: اسکان غیررسمی، حاشیه نشینی، منطقه ۹ شهر شیراز.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۱- مقدمه

در نتیجه شکل گیری این پدیده مسایل متعددی را با خود به همراه دارد که فقط محدود به مناطق حاشیه نشین نمی شود و حتی کل یک شهر را متأثر می سازد، به طوری که پیامد آن بروز انواع ناهنجاریها در زمینه شهرنشینی است. اشتغال افراد حاشیه نشین در مشاغل غیر رسمی و کاذب، وجود ساخت و سازهای غیر مجاز، عدم توانایی شهرداری ها برای ارایه ی خدمات مناسب در این مناطق، آلودگی محیط زیست، اثرات نامطلوب فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی این مناطق بر کل سیستم شهری، افزایش جرم و انحرافات در این مناطق همه و همه از جمله آثار مخرب و مضر حاشیه نشینی، چه بر روی ساکنان آن مناطق و چه بر روی دیگر افراد ساکن در شهرهای بزرگ می باشند(اوغلی، ۱۳۹۶، ۹۶)، با وجود این مسائل هم اکنون شاهد شکل گیری هر چه بیشتر این مناطق در شهرهای بزرگ کشور از جمله منطقه ۹ شهر شیراز هستیم.

رشد جمعیت بی رویه به منطقه ۹ شهر شیراز خصوصاً پس از انقلاب، غیر قابل کنترل بودن مهاجرت ها، توسعه فیزیکی مدیریت نشده شهری منجر به شکل گیری این محلات شده و به تبع آن باعث بروز مشکلات فراوان در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کالبدی، زیست محیطی برای منطقه ۹ شهر شیراز شده است.

۲- فرضیات پژوهش

- ۱- به جهت بهبود روند اسکان غیر رسمی در منطقه ۹ شهر شیراز پارامترهای اقتصادی مانند درآمد پایین، خشکسالی و رکود کشاورزی و بیکاری موثر می باشد.
- ۲- به جهت بهبود روند اسکان غیر رسمی در منطقه ۹ شهر شیراز پارامترهای سیاسی - اداری و مدیریت شهری موثر می باشد.
- ۳- به جهت بهبود روند اسکان غیر رسمی در منطقه ۹ شهر شیراز پارامترهای اقتصادی، اجتماعی و بهسازی کالبدی موثر می باشد.

۳- روش تحقیق

جامعه آماری این تحقیق شامل متوسط ساکنین بافت های منطقه ۹ شهر شیراز می باشد که بر اساس اطلاعات کسب شده از سازمان مربوطه این تعداد بطور متوسط شامل ۱۵۰۰ نفر در روز می شود.

برای برآورد حجم نمونه ی آماری از فرمول کوکران استفاده شده است. به قرار زیر:

$$n = \frac{N.t^2.p.q}{N.d^2 + t^2.p.q}$$

n تعداد حجم نمونه است که از طریق فرمول کوکران به دست می آید.

N تعداد کل جمعیت مورد مطالعه می باشد.

t احتمال صحت گفتار است که با توجه به درصد احتمال اطمینان در سطح ۹۵ درصد، برابر با ۱/۹۶ می باشد.

P احتمال وجود صفت.

q احتمال فقدان صفت.

d احتمال خطا که در تحقیق ۵٪ در نظر گرفته شده است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

با توجه باینکه جامعه آماری این تحقیق شامل شامل ساکنین منطقه ۹ شهر شیراز می باشد، لذا بر اساس فرمول کوکران تعداد حجم نمونه این تحقیق ۳۸۰ نفر بطور تصادفی در روزهای مختلف هفته انتخاب و سئوالات خود را از این افراد خواهیم پرسید.

۳-۱- روش گردآوری اطلاعات

این تحقیق بر اساس هدف، کاربردی است و بر اساس ماهیت و روش، «توصیفی-تحلیلی» است. برای جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز در پژوهش حاضر از دو روش مطالعات اسنادی و میدانی استفاده شده است، اطلاعات و داده‌های مورد نیاز از روش کتابخانه‌ای (اسنادی)، شامل کتب، گزارش‌ها و تحقیقات پژوهشی، پایان‌نامه‌ها، نتایج سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن و سالنامه‌های آماری، در سال‌های مختلف بدست آمده است. روش میدانی بر روش پرسشنامه، مشاهده و مصاحبه، و با بهره‌گیری از نظرات سازمان‌ها و ادارات مدیریت منطقه ۹ شهر شیراز می باشد.

۳-۲- روایی و پایایی:

روایی محتوا نشان می دهد که ابعاد و عناصر یک مفهوم تا چه حد تحت پوشش دقیق قرار گرفته است روایی ظاهری نیز نشان می دهد که عناصر مورد سنجش به طور ظاهری توانایی اندازه‌گیری مفهوم ما را دارند و اینکه آیا صاحب نظران تأیید می کنند که ابزار، آنچه را که باید اندازه بگیرد اندازه می گیرد (سکاران، ۱۳۹۰).

محقق پرسشنامه مذکور را به تعدادی از خبرگان شامل استاد راهنما و برخی دیگر از اساتید مربوط و همچنین تعدادی از محققان و مدیران در سازمان مورد مطالعه، ارائه داده و نظرات اصلاحی آنان را اعمال گردید و در نهایت مورد تأیید آنها قرار گرفت. بنابراین، پرسشنامه‌های مورد استفاده در این تحقیق از روایی مورد نیاز برخوردار خواهند بود.

پایایی نیز عبارت است توانایی ابزار در حفظ پایایی خود در طول زمان، علیرغم شرایط غیره قابل کنترل آزمون و وضعیت خود پاسخ دهندگان است. پایایی این پژوهش با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ سنجیده می شود. آلفای کرونباخ بنا به تعریف برگمن^۱ (۲۰۰۶) و هایر^۲ (۲۰۱۱) به بررسی همبستگی درونی سئوالات می پردازد؛ و سپس بر مبنای این همبستگی‌ها ضریبی به نام ضریب آلفای کرونباخ ارائه می گردد (اله‌یاری بوزنجانی، ۱۳۹۲). هایر (۲۰۱۱) بیان می دارد که در صورتی که ضریب آلفای کرونباخ بین ۰/۶ تا ۰/۸ درصد سازگار باشد سازگاری درونی روایی خوب و در صورتی که بیشتر از ۰/۸ درصد باشد سازگاری درونی بسیار خوب می باشد (اله یاری بوزنجانی، ۱۳۹۲)؛ و همچنین بیان می کند میزان آلفای کرونباخ بین ۰/۸ تا ۰/۹ درصد را می توان به عنوان پایایی خوب در نظر گرفت.

۴- معرفی محدوده مورد مطالعه

^۱ - Berghman

^۲ - Hair

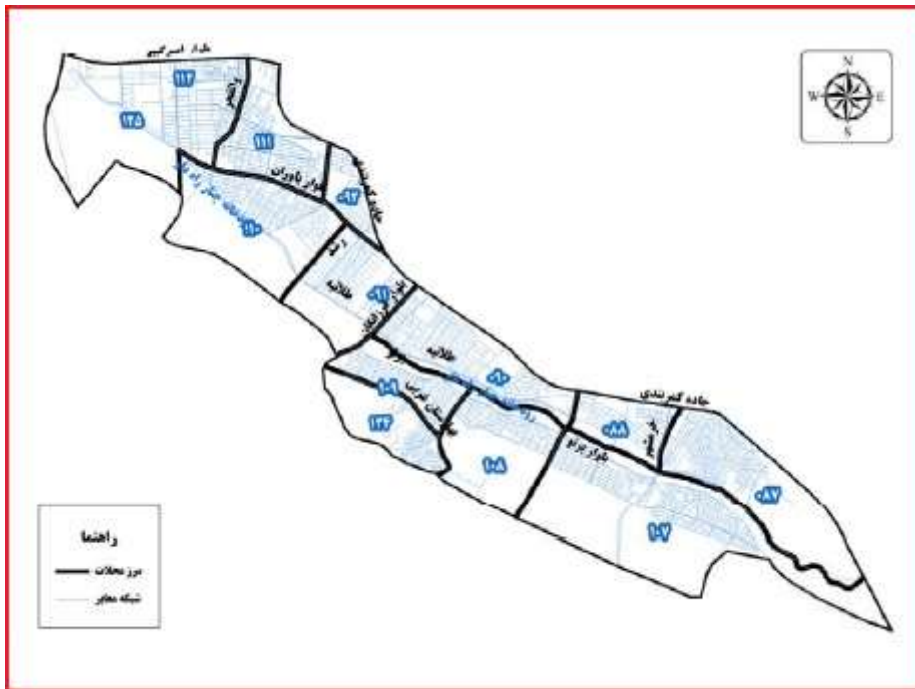

شهر شیراز به عنوان مرکز استان فارس و کلانشهر منطقه جنوب در طول جغرافیایی ۵۲ درجه و ۲۶ دقیقه تا ۵۲ درجه و ۳۶ دقیقه طول شرقی و ۲۹ درجه و ۳۶ دقیقه تا ۲۹ درجه و ۳۴ دقیقه عرض شمالی و در ارتفاع ۱۴۸۶ متری از سطح دریا و در فاصله ۹۱۹ کیلومتری پایتخت قرار دارد. شهر شیراز به طول ۴۰ کیلومتر و عرض حدود ۳۰ کیلومتر با مساحت ۱۲۶۸ کیلومتر مربع سومین شهر ایران از نظر وسعت پس از تهران و مشهد می باشد (زمانی، ۱۳۸۷: ۷۸). از نظر دین و زبان، ۹۹٪ جمعیت شیراز را مسلمانان تشکیل می دهند (نگهداری، ۱۳۸۱: ۵۵). اما دین های دیگری همچون مسیحی با اقلیتی حدود ۶۰۰۰ هزار تن در این شهر زندگی می کنند. زبان بیشتر مردم فارس، فارسی است و به گویش های مختلف محلی صحبت می کنند. پاره ای از قومیت های ساکن در فارس نیز به زبان های غیر فارسی صحبت می کنند. زبان ایل قشقایی، ایل بهار لو، ایل اینالو و طایفه هایی مانند خلج، قرایی، شاهسون و افشار و... ترکی است و ایل عرب فارس به عربی صحبت می کنند. در شمال شهرستان شیراز، شهرستان های مرودشت و سپیدان واقع اند و در جنوب آن شهرستان های فیروزآباد و جهرم قرار گرفته اند. شهرستان های نی ریز، استهبان و فسا و در شرق شهرستان شیراز و شهرستان کازرون در غرب آن شهرستان قرار دارند (ساجدی فرد، ۱۳۸۷: ۸).

جدول ۱: شناسنامه منطقه ۹ شیراز

تراکم		مساحت		خانوار		جمعیت				شاخص	تعداد محله	نام منطقه
خانوار	جمعیت	نسبت به شهر	کل	تعداد	نسبت جنسی	زن	مرد	نسبت به شهر	کل			
۱۴,۲	۴۸,۰	۱۲,۹%	۲,۹۲۹	۳,۳۹	۱,۰۳	۶۹,۴۲۶	۷۱,۲۹۲	۹,۰%	۱۴۰,۷۱۸	جمع	۱۲	۹

نقشه ۱: محدوده منطقه ۹ شیراز

۵- آمار استنباطی

فرضیه اول: به جهت بهبود روند اسکان غیر رسمی در شهر کازون پارامترهای اقتصادی مانند درآمد پایین، خشکسالی و رکود کشاورزی و بیکاری موثر می باشد.

جدول ۲: نتایج آزمون X^2 تاثیر عوامل اقتصادی در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی

مولفه ها	میانگین	انحراف معیار	کای اسکویئر (X^2) Chi-Square	سطح معنی داری
عوامل اقتصادی	۸۵/۴۶	۱۴/۳۹	۱۰۶/۶	۰/۰۰۲

در جدول (۲) نتایج حاصل از تاثیر عوامل اقتصادی در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی نشان داده شده است که براساس نتایج حاصل مقدار کای اسکویئر (X^2) برابر ۱۰۶/۶، و مقدار سطح معنی داری به دست آمده (۰/۰۰۲) می باشد که این مقدار نتیجه معناداری را نشان می دهد. بنابراین عوامل اقتصادی در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی در منطقه ۹ شهر شیراز موثر بوده است.

فرضیه دوم: به جهت بهبود روند اسکان غیر رسمی در شهر کازون پارامتر های سیاسی - اداری و مدیریت شهری موثر می باشد.

جدول ۳: نتایج آزمون χ^2 تاثیر عوامل سیاسی - اداری و مدیریت شهری در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی

مولفه ها	میانگین	انحراف معیار	کای اسکویئر (χ^2) Chi-Square	سطح معنی داری
عوامل سیاسی - اداری و مدیریت شهری	۱۲/۲۶	۵/۰۶	۰/۰۶۶	۰/۰۳

با توجه به نتایج حاصل از جدول (۳) در بعد سیاسی - اداری و مدیریت شهری تفاوت معناداری مشاهده نمی شود، زیرا سطح معناداری به دست آمده بیشتر از مقدار خطای مجاز می باشد بنابراین در منطقه مورد مطالعه از نظر بعد سیاسی - اداری و مدیریت شهری در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی تاثیر نداشته است.

فرضیه سوم: به جهت بهبود روند اسکان غیر رسمی در شهر کازون پارامتر های اقتصادی، اجتماعی و بهسازی کالبدی موثر می باشد.

جدول ۴: نتایج حاصل از میانگین و انحراف استاندارد در ابعاد کالبدی

عنوان	میانگین	انحراف معیار	بعد کالبدی
۳/۶۷	۱۳/۹	کیفیت زیرساخت ها	بعد کالبدی
۲/۶۷	۹/۹	کیفیت محیطی مسکونی	
۳/۳۶	۱۵/۹	کیفیت تعامل همبستگی	

جدول ۵: نتایج آزمون χ^2 تاثیر بعد کالبدی در پیدایش و گسترش اسکان غیر رسمی

مولفه ها	میانگین	انحراف معیار	کای اسکویئر (χ^2) Chi-Square	سطح معنی داری
بعد کالبدی	۳۵/۹	۶/۳۸	۸/۸۹	۰/۰۰۲

همان گونه که در جداول (۴) و (۵) مشاهده می نمائید بررسی وضعیت منطقه ۹ شهر شیراز در بعد کالبدی نشان داده شده است که براساس نتایج به دست آمده از بین ابعاد کالبدی، کیفیت تعامل همبستگی بیشترین میانگین را دارا می باشد و همچنین یافته های حاصل از آزمون χ^2 دو نیز حاکی از تفاوت معنادار در بعد کالبدی می باشد بدین صورت که مقدار کای اسکویئر برابر با ۸/۸۹ و مقدار سطح معناداری به دست آمده برابر با ۰/۰۰۲ می باشد و با توجه به اینکه سطح معناداری به

دست آمده کمتر از مقدار خطای مجاز (۰/۰۵) می باشد و لذا بعد کالبدی در بهبود روند اسکان غیر رسمی در منطقه ۹ شهر شیراز تاثیر داشته است.

۶- نتایج عبارتند از:

- هر برنامه ی بازآفرینی دارای اثرات پیش بینی شده و پیش بینی نشده ی مثبت و یا منفی بر مناطق هم جوار خود می باشد، به همین دلیل لزوم مطالعه ی نواحی همجوار نیز اجتناب ناپذیر است.
- نگرش تصمیم گیران برای برنامه های مقابله با مناطق مسئله دار شهری بیشتر تک بعدی و اغلب کالبدی بوده است و به تأثیر متقابل پیوسته بین عاملان، تصمیم سازان، تصمیم گیران و استفاده کنندگان توجه نمی گردد
- با توجه به توان اقتصادی بسیار پایین ساکنین برخی محلات منطقه ۹ شهر شیراز ساخت خانه های هرچند مناسب نیز دلیلی بر ماندن آنها نیست، بنابراین به منظور ماندگاری ساکنین، توانمند سازی اقتصادی دارای اهمیت بالایی است.
- چهار برنامه ریزی بازآفرینی شهری در نواحی خرد همانند منطقه ۹ شهر شیراز قابلیت اجرا دارد و می توان با استفاده از اهداف و راهبردهای آن، برنامه های اجرایی را جهت فراهم نمودن شرایط مناسب زندگی، تولید نمود.

۷- پیشنهادات

- با توجه به نتایج پژوهش میدانی و تأیید فرضیات تحقیق پیشنهادهای ذیل ارائه می گردد :
- ۱- برنامه ریزی و ساماندهی اقتصاد منطقه ۹ شهر شیراز بطوریکه بتوان از پتانسیل های موجود در آن استفاده کرده و توجه مردم را از مشاغل غیررسمی و کم درآمد بطرف مشاغل رسمی درآمدزا جلب نموده و درآمدهای موجود در بخش غیررسمی را نیز وارد بازار رسمی نموده و به ارتقای سطح اقتصاد محلی و ملی کمک کنیم.
  - ۲- ساماندهی وضع اشتغال، ایجاد و گسترش فرهنگ واقعی اشتغال ساکنان سکونتگاه های غیررسمی خصوصاً درحاشیه های جنوبی منطقه ۹ شهر شیراز.
  - ۳- ایجاد شغل برای نیروی اقتصادی فعال و بیکار در منطقه ۹ شهر شیراز جهت جلوگیری از گرایش آنان بویژه به سمت شاغل کاذب و غیر قانونی از طریق امکان دسترسی به منابع اعتباری و وام بویژه برای شاغلین در بخش غیر رسمی و بیکار.
  - ۴- افزایش مشارکت های مردمی در حل مسائل ومشکلات مربوط به خود.
  - ۵- جمعیت ساکن موجود در این محدوده را باید واقعیتی دانست که تضمین کیفیت زندگی آنان، یک الزام عملکردی در جهت کارآیی کل سیستم منطقه کلان شهر شیراز است. بنابراین راه حل های مبتنی بر اعمال فشار و محدودیت محض و عدم خدمات رسانی لازم، حداقل نمیتواند واقعگرا و کارآمد باشد.
  - ۶- کمک در سازماندهی جامعه برای ارائه خدمات اجتماعی .
  - ۷- فراهم کردن امکان عرضه بی دغدغه زمین درمقیاس های کوچک و متناسب با توان اقتصادی مردم.
  - ۸- کمک به جامعه درگسترش احساس عضویت درجامعه خودی و همکار متقابل با سایر جوامع.
  - ۹- انجام اقدامات لازم جهت بهسازی شبکه فاضلاب و سیستم بهداشتی جمع آوری زباله.
  - ۱۰- آموزش و ارتقای سطح آگاهی های مردم و بویژه خانوارهای اسکان یافته در قسمت های حاشیه نشین منطقه ۹ شهر شیراز از طریق برگزاری کلاس های آموزشی بوسیله مسئولین برای آنها.
  - ۱۱- آسفالت روکش معابر در خیابان های منطقه ۹ شهر شیراز از طریق حمایت بخش دولتی وشهررداری وبا استفاده از نیروی کار و ساکنین محل در ازای پرداخت حقوق به آنها .

۱۲- ایجاد نظامی برای بهره مندی کم درآمدهای مهاجر از سیستم بانکی، شبکه های زیربنایی و خدمات شهری، آموزشی و بهداشتی و کمک های دولتی.

۸- مراجع

- ۱- اوغلی، حسین، جواد، (۱۳۹۶)، " بررسی اسکان غیر رسمی در منطقه کلان شهر تهران (نمونه موردی: حصار امیر و شهرک انقلاب)", پایان نامه دوره دکتری، دانشکده جغرافیا دانشگاه تهران.
- ۲- دهقان ناصر آبادی، علی رضا، (۱۳۹۴)، " کازرون و نمایندگان منتخب از استقرار جمهوری اسامی تا مجلس هفتم (جلد اول).
- ۳- فرهادی، رودابه، همتی گشتاسب، سروالدینف (۱۳۹۶)، " مکان گزینی مسکن اجتماعی (مطالعه موردی : مسکن مهر شهر کازرون)", دو فصلنامه علمی - پژوهشی " جغرافیای اجتماعی شهری"، دانشگاه شهید باهنر کرمان، سال ۳، شماره ۲، پیاپی ۱۱.
- ۴- مرکز آمار ایران، (۱۳۹۵)، " سرشماری نفوس و مسکن استان فارس".
- ۵- مسکن و شهرسازی استان فارس، (۱۳۹۵)، " طرح تفصیلی شهر کتزون".